Magyar nyelv és irodalom

Hőstípusok epikai és drámai alkotásokban I. rész

Hősök – szereplők – típusok – egyéni jellemzők – értékrendek – a középkortól a XIX. század közepéig

Készítette: Sikó Olga-Anna

Marosvásárhely, 2020

Hős, szereplő, típus

hős

1. Harcban bátorságával, vitézségével **kitűnő, halálra is elszánt** katona.
2. (történettudomány, mitológia) **Csodálatos tetteket véghezvivő**, emberfeletti lény; hérosz.
3. Veszélyben, nehéz helyzetben **példamutatóan bátor** ember.
4. (választékos) Vmely mozgalomban, tevékenységben elért **áldozatos**, példamutató teljesítményéért **nagy megbecsüléssel övezett,** kiváló személy.

szereplő

5. <Irodalmi alkotásban, színpadi műben, filmben> **főalak, főszereplő v. az alakok egyike** (férfi v. nő).

típus

1. Általában, vmely **csoport, fajta egyedeinek közös jellemző vonásait** legtökéletesebben **képviselő** minta- v. példakép, **alapforma**. a. Vmely emberfajtához, -csoporthoz, társadalmi osztályhoz, foglalkozási ághoz**, jellembeli alkathoz tartozó egyénekre jellemző** (**alapvonásaikat magában egyesítő**, **megszemélyesítő)** mintakép.
b. (irodalomtudomány, művészettörténet) **<Vmely szereplőben, alakban> ennek művészi ábrázolása, kifejezése, megjelenítése.** A képzelt beteg típusa Moliére-nél.

Irodalmi hőstípusok

korszak/ stílusirányzat szerint

- antik, középkori, reneszánsz, barokk, klasszicista, szentimentalista, romantikus, realista, naturalista, modern...

valós-fiktív skálán

- valószerű (hús-vér figura), jelképes hős, történelmi, fiktív szereplő, e világi, földi, transzcendens...
- ! minden szereplő megalkotott, tehát van benne fikció

archetípus/ toposz értékű

- **archetípus-figurák**: anya, apa, gyermek, felnőtt, beavatódó, áldozat, áldozatvállaló, szembenálló, lázadó, igazságkereső hős, ártatlan, bűnelkövető szereplő, testvérgyilkos, tékozló fiú...
- **toposz-figurák**: vándor, utazó, útkereső, boldogságkereső, küzdő, tévelygő, kalandor, csábító, vívódó, kételkedő, szemlélődő, álmodozó, cselekvő, fejlődő, sodródó, sorsát elfogadó, sorsát alakító, győztes, bukott, szenvedő, alkotó, „fölösleges ember”, síró, nevető-nevettető, cselszövő...

Irodalmi hőstípusok

„nagyságrend” és „előjel” alapján

- végletes (eszményi példa, pozitív, negatív, jó, rossz), „átmenetek”/emberléptékű figurák...
- nagy formátumú, átlagon felüli, hétköznapi, kisszerű, lefokozott...

normák, társadalmi kategóriák alapján

- magányos, elszigetelődő, különc, normákhoz igazódó, felemelkedő, karrierista...
- hatalmi figura, jogfosztott; népi, nemesi, arisztokrata, polgári hős, nemzeti hős; művészlélek...

irodalom-elméleti fogalmak alapján

- mesehős, mitikus hős, eposzi hős, drámai hős; novellahős, regényhős; tragikus, komikus hős; egyszerű, bonyolult...
- klasszikus hős, szuperhős, hősietlen hős, antihős...

Ki a hős/szereplő?

- IV. Béla király lánya

Történelmi alak
Árpád-házi Szent Margit (1242-1270)

- a **középkori eszményi példa,** a szent életű ember
- áldozatvállalás (imitatio Christi)
- reális elemek és csodák kettőse

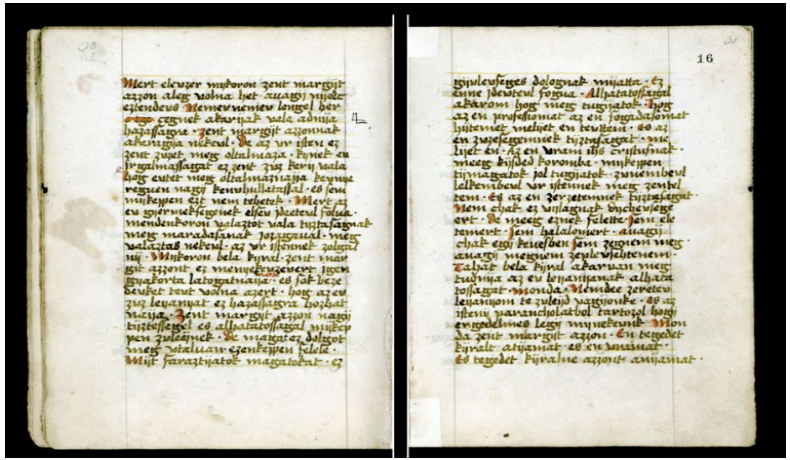

A középkori legenda hőse

Kik a hősök/szereplők?

- kiváló vezető, nagyszerű szónok
- a keresztény hit és haza védelmezője
- áldozatvállalás (imitatio Christi)
- **mártír – barokk embereszmény**

Történelmi alak és szereplő
Szigetvár védője, **Zrínyi Miklós**
(1508-**1566**)

- nagy hadvezér, támadó fél
- erős kezű államférfi
- kegyetlen zsarnok

Történelmi alak és szereplő
I. Szulejmán (1520 és 1566 között uralkodott)
Szigetvár mellett hunyt el **1566**-ban

Kik a hősök?

- a szigetvári vértanúk halála
- Johann Peter Krafft:
  Zrínyi kirohanása

„Szép küzdelem, tisztes halál”

- Zrínyi Miklós, a költő, politikus, hadvezér halála
- XVII. századbeli fametszet

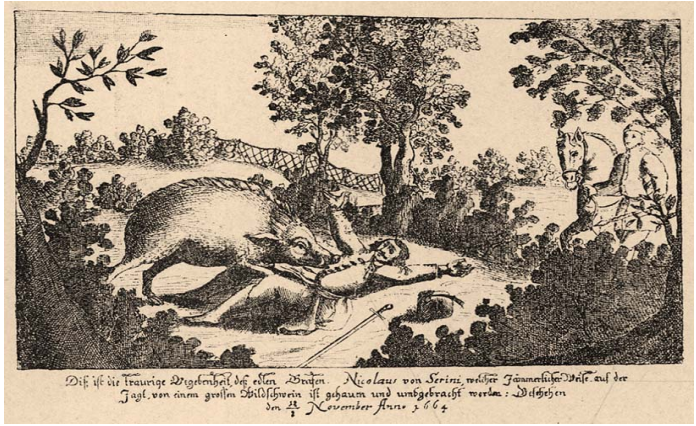

„Szép küzdelem” egész élete.
De halála: vadászbaleset vagy merénylet?

Kik a hősök/szereplők?

- önfeláldozó szabadsághős
- bujdosó fejedelem

Történelmi alak és szereplő
II. Rákóczi Ferenc (1676-1735)
Mikes több levelének központi figurája

- „a zordonan vallásos és izzóan heroikus lelkek után” ő a **barátságosan csevegő**
- társaságra vágyó, mégis **magányos** figura
- a szülőföld állandó sóvárgója

- **Mikes Kelemen** (1690-1761), önéletrajzi szereplő – és énelbeszélésének **fiktív hőse, P. E. grófnő**

Ki a hős?

Aki megtalálja „a lélek ragasztószerét”:
a **humor**t és az **alkotás**t

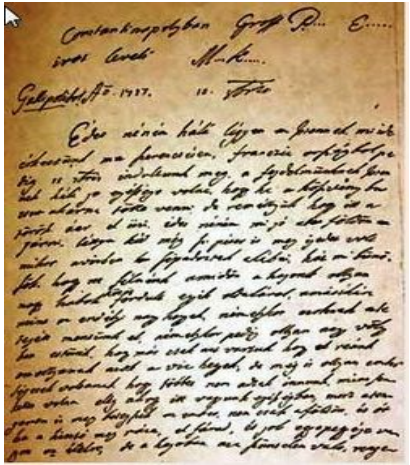

„Csak azért is azt mondom, hogy a szépen írt levél az elmének úgy tetszik, valamint a szemnek a kapros és tejfellel béboríttatott káposzta, amely távulról úgy tetszik, mint egy kis ezüstből való hegyecske, amelyről ha leveszik azt a lágy ezüst fedelet, alatta drága füet lehet találni." (56. levél)

Ki a szereplő?

- 16 éves félárva lány
- a **magány** vonzza, a **kert** mélye, ahol
    - gondolataival, érzelmeivel, lelki állapotával foglalkozhat,
    - **napló**ját és **leveleit** írhatja,
    - a **természet** rezdüléseire figyelhet
- **önértelmező** hős
- szélsőséges érzékenysége, eszményire vágyakozása sebezhetővé teszik
- sorsát elfogadó ember
- jellegzetes **szentimentalista hős:** halálba hervad

Fanni, Kármán József kisregényének fiktív főszereplője

Kik a Bánk bán-hősök/szereplők?

- az első **népi hős** a magyar színpadon
- hűséges, becsületes

fiktív szereplő
Tiborc

- **lázadó hős**
- indulatos
- a nemesi előjogok megnyirbálása miatt összeesküvő

- **történelmi szereplő**
- **Petur bán**

- **vívódó főhős, tragikus hős**
- közéleti és magánéleti szerepei ütköznek

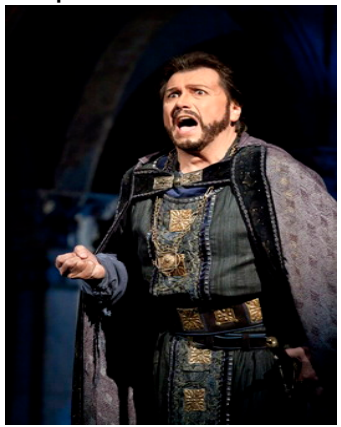

- **történelmi szereplő**
- **Bánk bán**

Ellentétek

BÁNK (az I. felvonás végén)

„Fertelmes asszony, kit, hogy ördögi
Érzésiben ne lephessen meg a
Jobb ember, érthetetlenül beszéli
Kétféleképpen gondolatjait. -
De hát ***Melinda!*** oh! hát a ***haza!***
Itten Melindám, ottan a hazám -
A pártütés kiáltoz, a szerelmem
Tartóztat. - Énrám bíz a szúnnyadó
Gondatlan - énrám tevé le a
Szegény paraszt elfáradt csontjait:
Nem vélik ők a **zendülés**t, mivel
Bánk a király személye - esküszöm
Meg is fogok felelni ennek, és
Habár tulajdon síromon fog is
A békességetek virágzani. -
Szedd rendbe, **lélek,** magadat és szakaszd
Szét mindazon **tündéri láncokat**,
Melyekkel a királyi székhez és
A hitvesedhez, gyermekidhez, oly
Igen keményen meg valál kötözve!”

PETUR (a II. felvonás végén)

„**Aludj,**
Mohón **kilobbant** hazafiság! -
*(Elragadtatva néz ki a **hajnalcsillag**ra.)*
Dicső **fény**-
Csillag! *(Hirtelen gúnyolva.)*
Lopott **fény**! - ej! - *(Lassan.)*
Jó **éjtszakát**!”

TIBORC (III. felvonás)

„(...) **Ő** csorda számra tartja gyűlevész
Szolgáit! éppenséggel mintha minden
Hajszála egy őrzőt kivánna; sok
Meránit, olykor azt hinné az ember,
Hogy tán akasztani viszik, úgy körül
Van véve a léhűtőktől, s **mi** egy
Rossz csőszt alig tudunk heten fogadni.
Ő táncmulatságokat ád szűntelen,
Úgy, mintha mindég vagy lakodalma, vagy
Keresztelője volna: és **nekünk**
Szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az
Utcán előnkbe bukkanik, mivelhogy
A tartozás mindjárt eszünkbe jut.”

Kik a Bánk bán-hősök/szereplők?

- a tiszta lelkű **áldozat**

- erős akaratú nő
- érték/érdeke a **hatalom**

- és gátlástalan **csábító**ja

- **történelmi szereplő Gertrudis királyné**

- **létező szereplő, de neve és szerepe átalakul**
- **Melinda**

- **történelmi szereplő, de neve és szerepe átalakul**
- **Ottó herceg**

Ki a Bánk bán-hős/szereplő?

- figurája írói lelemény
- gazdag és kiábrándító tapasztalatai életfilozófiává állnak össze:
    - *„ott van a haza, hol a haszon”*
    - erkölcs és haza nélküli figura
- ezt az elvet mutatják tettei
- kiemelt jellemvonása az okosság
- **drámai szerepköre: a cselszövő**

Biberach, fiktív szereplő

Hatalmi szereplők és többszólamú megnyilatkozásaik

„**Saját eszünket s akaratunkat** a
Legostobább köntösben is annyira
Szentté teremteni, hogy azt egy egész
Ország imádja: **önmagunknak az**
Lehetni*, aminek *szeretjük; és
Másnak ***parancsolhatni, lennie***
Az*, aminek *kell lenni - **átkozott! mitől**
Foszthatsz meg, Ottó, még tán engemet!”

„Nincs a teremtésben vesztes csak ő -
Nincs árva, úgy mond, csak az ő gyermeke.
Irtóztatóan **bűntettél, Istenem**!
Jól értelek; kivetted a kezemből
Pálcámat; - én imádlak! **Igy magam**
Büntetni nem tudtam - *(magában)* - **nem mertem is**.
Magyarok! előbb mintsem magyar hazánk -
Előbb esett el méltán a királyné!”

Gertrudis, a királynő

II. Endre,
az
„igazságos király”

Szereplők köre és szerepkörök/hőstípusok

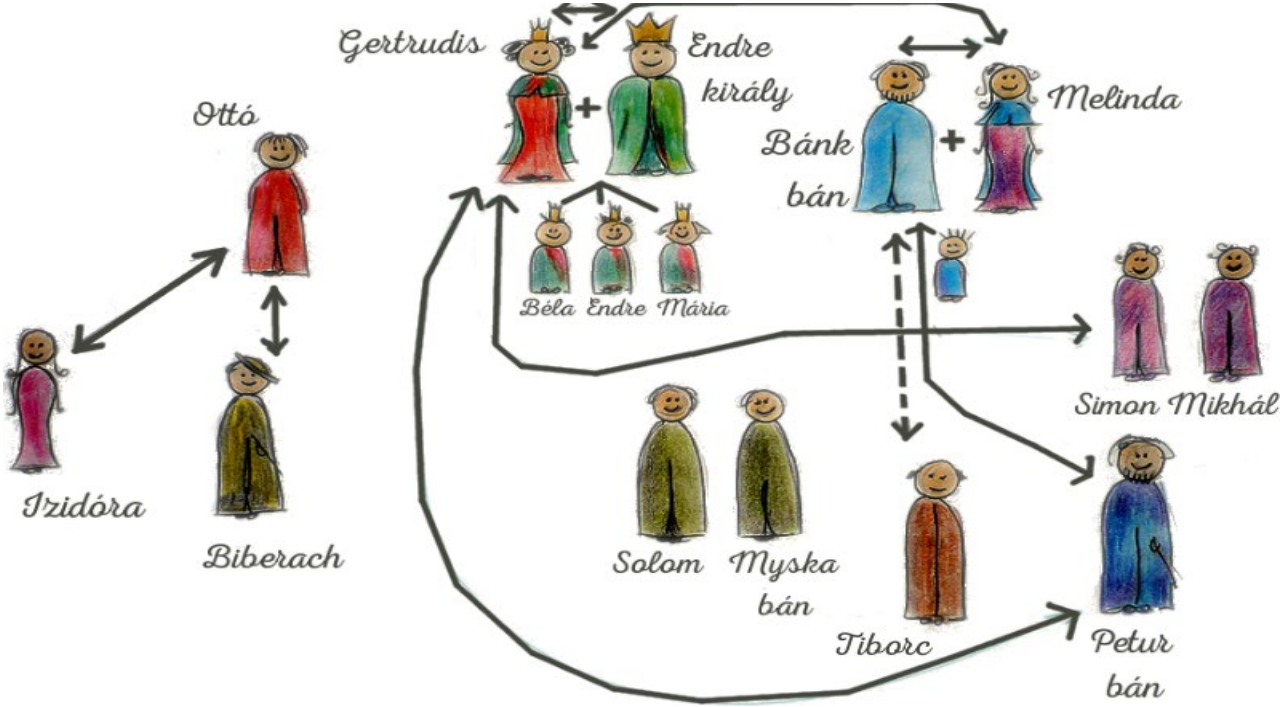

https://irodalomok.blogspot.com/2015/04/ki-kicsoda-bank-banban.html

„Minden országot **bejártam**,
Minden messze tartományt,
S aki **álmaim**ban él,
A **dicsőt**, az **égi szép**et
Semmi földön **nem találtam**.
Most mint elkapott levél,
Kit süvöltve hord a szél,
Nyugtalan vagyok magamban,
Örömemben, bánatomban,
S **lelkem vágy szárnyára kél**.
Ah, de mit látok? középen
Ott egy **almató** virít,
Csillag, gyöngy és földi ágból,
Három ellenző világból,
Új jelenség, új **csoda**.
S aki ott kötözve űl,
A **gonosz**, kaján anyó,
Nénje tán a vén időnek,
Mint leláncolt fergeteg
Zsémbel és zúg; mit jelent ez?
Vén Mirígy –”

Ki beszél?
Milyen hőstípus jegyei azonosíthatók szövegében?

(Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*)

Kik a hősök/szereplők?

- romantikus **boldogságkereső**
- **vándor/utazó, küzdő** hős
- jelképesen az Ember, aki saját maga oldja el/ kötözi meg a benne élő Rosszat

Csongor Miríggyel

- a rontó erők,
- a **Rossz** jelképes figurája
- az örök akadályozó
- és a **Rossz eszköze**

• Mirígy és Ledér

Kik a hősök/szereplők?

- az eszményi szépet keresők – egyszerű, földies vágyak hordozóival
- vágyódó, önmagukban élhetetlenek – talpraesett szerelmesekkel
- **egymást kiegészítő szereplőpárok**
- valószerűség és jelképesség
- párhuzamos ellentétező szerkesztés

- **Csongor Balgával**

- **Tünde Ilmával**

Kik a hősök/szereplők?

a komikus/groteszk ördögfiak,
az ösztönök jelképes figurái

a fenséges Éj asszonya,
a mindenek fölött uralkodó erő
lírai képmása, jelképes figurája

Kik a hősök/szereplők?

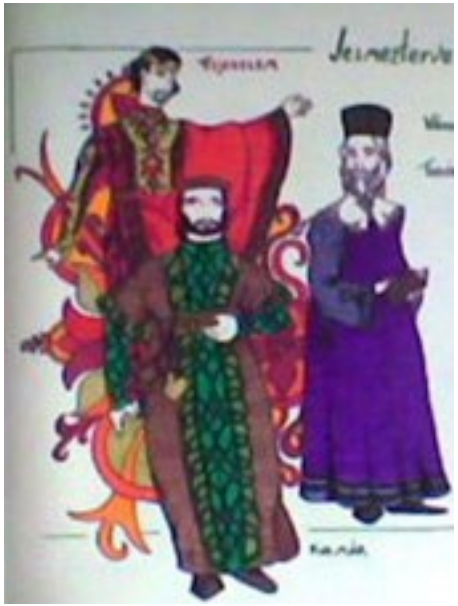

A pénz?
A hatalom?
A tudomány?

Kalmár, Fejedelem, Tudós

társadalmi tapasztalatok jelképes figurái

„Az ember feljő, lelke fényfolyam”

Köszönöm a megtisztelő figyelmet.

Források

Szövegek:

•https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/h-2E554/hos-312AB/
•https://www.russianstudies.hu/docs/Dukkon%20%C3%81gnes_H%C5%91s%C3%B6k%20%C3%A9s%20antih%C5%91s%C3%B6k.pdf
•http://mek.oszk.hu/08600/08687/html/01.htm#6
•http://www.mek.oszk.hu/01100/01122/html/cst01.htm
•https://mek.oszk.hu/00800/00880/html/
•https://mek.oszk.hu/00700/00723/00723.htm

Illusztrációk

•https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2014/01/18/arpad-hazi_szent_margit_es_klissza_vara
•http://nyelvemlekek.oszk.hu/sites/nyelvemlekek.oszk.hu/files/margit.pdf
•https://www.origo.hu/tudomany/20160616-hodoltsag-szigetvar-szulejman-oszman-birodalom-szokollu-mehmed-nagyvezir-mecset.html
•https://mult-kor.hu/zrinyi-kozep-europa-kozos-hose-20160506
•https://mta.hu/tudomany_hirei/legendak-es-valosag-zrinyi-miklos-es-szulejman-halala-106747
•https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/MagyarNemzetTortenete-a-magyar-nemzet-tortenete-9A23/magyarorszag-torteneti-emlekei-az-1896-evi-ezredeves-orszagos-kiallitason-8C3D/osfoglalkozasok-98EB/a-vadaszat-a-magyarsagnal-996B/

Források

Illusztrációk

•https://mek.oszk.hu/01500/01504/html/elemzes.htm
•http://www.oszk.hu/node?page=46?mobile=off
•https://latomus.eoldal.hu/cikkek/Mikes_Kelemen/Mikes_Kelemen_Biographia.html
•https://sokszinuvidek.24.hu/otthon-keszult/2015/11/27/az-eredeti-szabolcsi-es-erdelyi-toltott-kaposzta-receptje/
•http://www.vasidigitkonyvtar.hu:8080/web/guest/4/-/wiki/Main/Mikes+Kelemen+T%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1gi+levelek/pop_up
•https://konyvespolc.com/szepirodalom/karman-jozsef-fanni-hagyomanyai/
•https://hu.m.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:K%C5%91szeghi_K%C3%A1roly_Tiborc.jpg
•http://operavilag.net/kiemelt/bank-ban-szorongattatasok-idejen/
•https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:J%C3%A1szai_Mari_Gertrudis.jpg
•http://www.szigligeti.ro/eloadasok/szigligeti/B%C3%A1nk%20b%C3%A1n/491
https://irodalomok.blogspot.com/2015/04/ki-kicsoda-bank-banban.html
•https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/irodalom/irodalom-10-osztaly/katona-jozsef-bank-ban-szereplok/szereplok-petur-ban-es-a-fourak
•http://misogaeva.weebly.com/filmsorozat-1/csongor-s-tnde-1rsz
•https://borisza.eoldal.hu/cikkek/jelmeztervek/csongor-es-tunde.html